

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ

**КРИВОРІЗЬКИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ ІНСТИТУТ
ДЕРЖАВНОГО ВИЩОГО НАВЧАЛЬНОГО ЗАКЛАДУ
«КРИВОРІЗЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ»**

**Формування
творчої особистості
в умовах компетентнісної освіти**

Збірник наукових праць

Випуск 6

**Кривий Ріг
2013**

4. Кисільова В.П. Теоретична математика як методологічна основа створення методичних проєктів /В.П. Кисільова //Рідна школа. –2005. –№8. –С.57–59.
5. Педагогічна оцінка рівня сформованості творчих можливостей учнів (метод експертних оцінок): [науково-методичний посібник для студентів] /Упорядник В.П. Кисільова-Біла. –Кривий Ріг: КПУ ДВНЗ «Криворізький національний університет», 2012. –83с.
6. Розвиток творчої особистості в умовах екологічної кризи: [науково-програмно-методичний посібник] /За ред. О.В. Киричука, В.В. Рибалки. –К.: Ін-т психології АПН України, 1993. –124с.
7. Розов Н.Х. Гуманитарная математика /Н.Х. Розов //Известия Международной славянской академии образования им. Я.А. Коменского. –2004. –№2. –С.153–159.
8. Рубинштейн С.Л. Проблема способностей и вопросы психологической теории /С.Л. Рубинштейн //Вопросы психологии. –1960. –№3. –С.3-15.
9. Сисоева С.О. Педагогічна творчість: [монографія] /С.О. Сисоева. –Х.-К.: Книжкове видавництво «Каравела», 1998. –150с.

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ЧЕРЕЗ ПРИЗМУ НАУКОВОСТІ

В. П. Кисільова-Біла, Л. О. Гайдаш

Входження України у світовий та європейський освітній простір вимагає оновлення системи підготовки майбутніх фахівців на засадах компетентнісного підходу. Це в свою чергу вимагає оволодіння кожним, хто має відношення до системи освіти в нашій країні методологією нової освітньої парадигми компетентнісної освіти. Базовими поняттями цієї парадигми є такі: компетентнісний підхід, компетентність та компетенції.

Сторінки документів як міжнародного рівня, так і державного, які на законодавчому рівні закріплюють входження України в нову освітню парадигму, пронизані вищезгаданими поняттями. Професійну підготовку фахівця, в тому числі і вчителя початкових класів, розглядають сьогодні тільки з позиції компетентнісного підходу.

Мета статті: на основі розгляду історичного аспекту становлення компетентнісної освіти побудувати і описати модель професійної компетентності вчителя початкових класів.

Методологічні основи компетентнісної освіти закладені такими вченими: В. Байденко, Г. Белицька, Л. Берестова, Н. Гришанова, Ж. Делор, Н. Кузьміна, В. Куниціна, А. Маркова, Дж. Равен, Р. Уайт, Н. Хомський, А. Хуторський, Е. Шорт та ін.

Поняття «компетенції», «компетентність» та похідне «компетентний» вже зустрічали раніше в побуті та літературі. Поняття «компетентний» у російській мові використовують досить давно. У «Тлумачному словнику російської мови» Д. Ушакова (1935 р.) цитується Ф. Достоевський: «Комісія в цьому питанні компетентна. Я сам особа юридично компетентна». У цьому ж словнику дається визначення терміну «компетентність», «компетентний» (від лат. *competens* - відповідний,

здатний). Отже, компетентність дозволяє виносити судження в певній галузі на основі знань, умінь, навичок і досвіду в професійній діяльності. У «Словнику іншомовних слів» (1952 р.) знаходимо визначення «компетентний», як знаючий, досвідчений в певній галузі; має право за своїми знаннями або повноваженнями робити або вирішувати що-небудь, судити про що-небудь [4].

Поняття «компетенція» було введено у теорію мови, граматику Н. Хомським. У той же час у дослідженні «Перегляд поняття мотивації: концепція компетентності» Р. Уайта (1959) ця категорія наповнюється особистісними характеристиками, включаючи мотивацію [12]. Таким чином, освіта, яка заснована на компетенції, вже заклала відмінності понять «компетенція» та «компетентність», вважаючи другий термін як такий, що спирається на знання і досвід соціально-професійної діяльності людини. І. Зимня виокремлює три етапи становлення і введення нового терміну «професійна компетентність».

Перший етап (1960-1970 р.) характеризується введенням поняття «компетенція» і нового поняття «комунікативна компетенція» (Д. Хаймс).

Другий етап (1970-1990 рр.) доповнює педагогіку новим терміном «компетентність», яку розглядають не тільки у мовній сфері, а й у галузі професіоналізму. Вводиться поняття «соціально-комунікативна компетентність». Дж. Равен дає розгорнуте поняття компетентності, як явищу, що складається із великої кількості компонентів: 37 компонентів (видів компетентностей). У цей період російські вчені починають розглядати ці поняття і намагаються розмежувати їх. Це такі педагоги, як Н. Кузьміна, А. Маркова, Л. Петровська та ін. У 1990 р. виходить книга Н. Кузьміної «Професіоналізм особистості викладача і майстра виробничого навчання», у якій компетентність розглядається як «властивість особистості». Науковець виділяє 5 елементів (видів) професійно-педагогічної компетентності: *спеціальні професійні компетентності дисципліни; методична компетентність; соціально-психологічна; диференційно-психологічна в галузі мотивів і здібностей та ауто-психологічна в галузі досягнень і недоліків особистої діяльності та особистості*. Н. Кузьміна виділяє професійно-педагогічну діяльність за фахом, як сукупність умінь педагога як суб'єкта педагогічного впливу особливим чином структурувати наукове і практичне знання з метою найкращого вирішення педагогічних завдань [5, с.90].

Третій етап почався у 90-ті роки, коли остаточно було введено поняття «професійна компетентність» у педагогіку. Представниками цього періоду були такі дослідники, як Л. Алексеева, Н. Бібік, В. Болотов, А. Дахин, Н. Кузьміна, О. Локшина, А. Маркова, Л. Митина, Л. Петрівська, О. Савченко, В. Сериков, Г. Скоробогатов, А. Хуторський, Н. Шаблочина та ін. Вони розмежовують поняття «компетентність», «компетенція», «компетентний». А. Маркова зазначає, що зміст поняття «компетентність» є здатністю та готовністю виконувати особисту професійну діяльність.

Вона розглядає дві сфери професійної компетентності: мотиваційну й операційну.

Л. Митина розглядає поняття «компетентність» як таке, що включає в себе знання, уміння, навички, а також способи та прийоми їх реалізації у діяльності особистості.

Третій етап розвитку характеризується тим, що в документах, матеріалах ЮНЕСКО виділяють коло компетенцій. У Міжнародних документах Ради Європи, Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), Міжнародної організації праці (МОП) виокремлюється поняття компетентності. Експерти ОЕСР виокремлюють життєві компетентності як умову, що сприяє продуктивності та конкурентоспроможності на ринку праці, розвитку середовища, зміцненню прав людини. Американський педагог Едмунд Шорт розглядає компетентність у чотирьох загальних концепціях: як поведінка або дія, що допомагає людині набувати уміння і навички для певної діяльності (професійної); як володіння знаннями, вміннями, навичками, що допомагають у визначенні діяльності (професійній); як рівень здібностей, що відповідає прийнятому в професійній галузі і як властивість або спосіб життя людини [14].

Жак Делор виокремлює взагалі компетентність у широкому сенсі, що допомагає набутти не тільки професійну кваліфікацію, а й допомагає впоратись з різними життєвими ситуаціями. У доповіді Ж. Делора (1996 р. ЮНЕСКО) щодо освіти ХХІ ст. були чітко сформульовані чотири напрями, за якими має будуватися сучасна освіта. Це: *вміння жити разом, вміння вчитися, вміння діяти, вміння бути*. Ці названі вченим «стовпи» освіти ХХІ ст. означають: *«Вміння жити разом – знання і розуміння культури інших народів, інших традицій, духовних цінностей. На цій основі має формуватися мораль спільного співіснування народів, як між країнами, так і в середині країни. Вміння вчитися – проголошено обов'язковою умовою для навчання впродовж життя її пропонувалося формуватися шляхом широкої академічної освіти поглибленим вивченням окремих спеціальних предметів. Вміння діяти – можливість людини діяти в різних ситуаціях, часом непередбачуваних, працювати в команді. Вміння бути – повинно включати вміння і навички для повної реалізації природних задатків кожної людини (уява, фізична сила, естетичний смак, здатність до спілкування та ін.)»* [10, с.14].

Ученими-педагогами Росії були сформовані основні положення компетентнісного підходу, виокремлено поняття компетентність, зміст якого полягає у широкому розумінню знань, умінь, навичок, яке включає у себе їх.

Заслуговує на увагу думка І. Гушлевської, яка відокремлює поняття «компетентність» від поняття «кваліфікація»: «Компетентність – це реальна здатність добитися мети чи результату, тоді як кваліфікація є лише потенційною здатністю виконувати завдання певної професійної діяльності» [1, с. 22].

У Національній доктрині розвитку освіти України в ХХІ ст. знаходимо серед завдань формування особистості необхідність набуття компетентності. Компетентність розуміємо, як якість, яка необхідна для

здійснення своєї діяльності. Найчастіше поняття «компетентність» ми зустрічаємо у стандарті підготовки фахівців різних профілів, у Державному стандарті базової і повної середньої освіти. Вводять поняття компетентність викладача (вчителя) і компетентність студента (учня), до яких подаються окремі ознаки.

Українські вчені В. Аніщенко, Т. Байбара, А. Василюк, С. Гончаренко, В. Ковальчук, К. Корсак, О. Локшина, А. Михайличенко, О. Овчарук, О. Савченко, І. Тараненко, І. Ящук та ін. розглядають проблему компетентності на різних рівнях аналізу і подають різні визначення цього поняття. Сучасний словник професійної освіти за ред. академіка Н.Г. Нічкало так тлумачить поняття компетентність: «Компетентність (від лат. *competens* – належний, відповідний) – сукупність знань і вмінь, необхідних для ефективної професійної діяльності: вміння аналізувати, передбачати наслідки професійної діяльності, використовувати інформацію» [8, с.149]. Як бачимо, у цьому словнику автори вперше звертають увагу на те що компетентна особистість здатна до ефективної професійної діяльності, вона здатна прогнозувати результати своєї діяльності, що передбачається у парадигмі компетентнісної освіти. «Компетентнісна освіта – це особистісно-діяльнісна, результативна освіта. Вона зміщує акцент на здатності особи до практичних дій у повному контексті» [11, с. 13].

А. Михайличенко та В. Аніщенко розглядають поняття компетентності в галузі професійної педагогіки. У роботі «Професійна підготовка на основі стандарту компетентності» вони висловлюють думку, що компетентність включає в себе професійні знання, вміння, навички; досвід у професійній діяльності; здатність використовувати ці знання, уміння, навички, досвід; здатність досягати поставленого результату [7]. Вчені вказують на важливість розвитку компетентності під час підготовки кадрів і доводять, що поняття «компетентність» є ширшим, ніж поняття «кваліфікація».

Таким чином, ми бачимо як у педагогіці з'явилось поняття «компетентність», як його розуміють не тільки вітчизняні педагоги, а й зарубіжні і як саме вчені ввели поняття «професійна компетентність».

Змістовне узагальнення наробок учених з питання професійної методології компетентності вчителя знаходимо у дослідженні д. пед. наук С. Сковрцової.

Професійна компетентність учителя – це: властивість особистості, що виявляється в здатності до педагогічної діяльності; єдність теоретичної й практичної готовності педагога до професійної діяльності; здатність результативно діяти, ефективно розв'язувати стандартні і проблемні ситуації, що виникають у професійній діяльності [11].

На основі аналізу змісту педагогічної діяльності українські та російські дослідники визначили структуру професійної компетентності вчителя. Структуру професійної компетентності вчителя представляють сукупність професійно-діялісного (пракселогічний, гноселогічний, аксіологічний, соціальний); комунікативного (комунікативний, соціокультурний); особистісного (особистісний, творчий, рефлексивний) компонентів.

У матеріалах "Education & Training 2010" професійні компетентності європейського викладача представлені у таких трьох групах: *ключові компетентності, базові компетентності, соціальні/предметні компетентності.*

Ключеві компетентності - це такі компетентності, які необхідні для виконання будь-якої професійної діяльності. До ключових компетентностей відносяться інформаційно-комунікативні, соціально-трудові, мовні та культурні, а також *здатність учитися впродовж усього життя.*

Базові компетентності відображають специфічний характер педагогічної діяльності й базуються на *здібностях, знаннях, уміннях* Європейського викладача XXI століття. Вони охоплюють: організаційний і дидактичний компоненти, здатність до педагогічного мислення, когнітивно-креативний, психологічний, оцінювальний, консультативний компоненти і *здатність до розвитку впродовж усього життя.*

Спеціальні/предметні компетентності відображають рівень володіння предметом що викладається. Європейські вчені розглядають їх як уміння викладача реалізувати свої базові й ключові компетентності в процесі викладання предмета. У складі предметних компетентностей виділяють: *предметний компонент* (педагог повинен знати свій предмет значно глибше, ніж вимагає навчальний план) і *дослідницький*. Усі програми формування професійної компетентності вчителя в Європі націлені на розвиток дослідницької компетентності педагогів.

Таким чином, *професійна компетентність* — це сукупність *ключових, базових і спеціальних компетентностей*. За дослідженням С. Скворцової, саме ці компетентності утворюють ієрархічні рівні-шаблі компетентності. Це рівні-шаблі проявляються в усіх компонентах структури професійної компетентності вчителя: професійно-діяльнісному, комунікативному й особистісному.

Склад блоків структури професійної компетентності вчителя початкових класів ілюструє така схема:

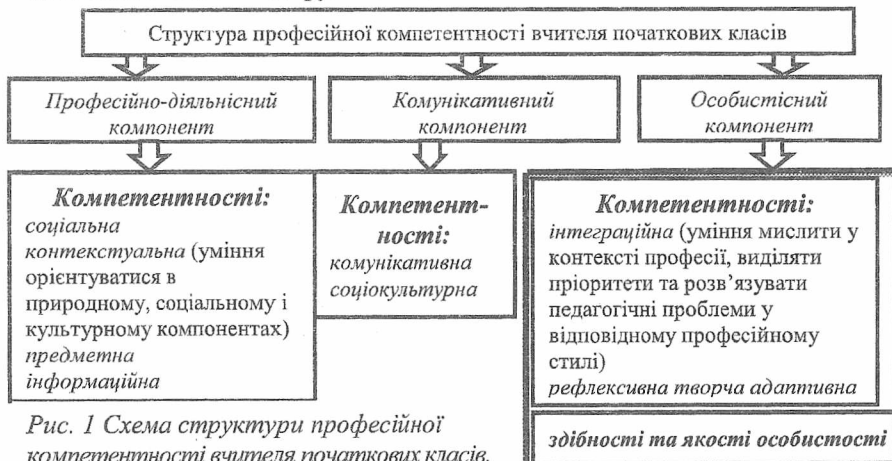

Рис. 1 Схема структури професійної компетентності вчителя початкових класів.

На *ключовому рівні* конкретизуються соціальна, інформаційна, комунікативна, соціокультурна, особистісна, рефлексивна компетентності; на *базовому* – соціальна, контекстуальна, предметна, інформаційна, комунікативна, соціокультурна, особистісна, інформаційна, рефлексивна, творча, адаптивна, *На спеціальному рівні* можна розглянута лише предметну, інформаційну, комунікативну, рефлексивну і творчу компетентності вчителя.

Такі компетентності, як: *інформаційна, комунікативна і рефлексивна* визначаються на трьох рівнях, як: ключова, базова і спеціальна компетентності. На *двох рівнях* як *ключова і базова* формуються такі компетентності, як: соціальна, соціокультурна і особистісна; як *базова і спеціальна* формуються такі компетентності, як: предметна і творча. Лише як базова компетентність — контекстуальна, інтеграційна і адаптивна.

Компетентнісний підхід у вищій педагогічній освіті, компетентнісне навчання сьогодні повинні бути спрямовані на набуття, окрім знань, умінь і навичок, ще й на набуття досвіду практичної діяльності з метою вдосконалення професійно і соціально значимих компетентностей, про які йшла мова вище. Окремий напрямок у дослідженні цієї проблеми – це проблема формування у майбутніх учителів початкових класів компетентнісної поведінки. Саме цей аспект на перше місце у своїх дослідженнях ставить Е. Шорт і він потребує на сьогодні значної як наукової, так і практичної доробок.

Література:

1. Гущевська І. Поняття компетентності у вітчизняній та зарубіжній педагогіці / Ірина Гущевська // Шлях освіти. — 2004. — №3. — С. 22-25.
2. Делор Ж. Образование: необходимая утопия / Жак Делор // Педагогика. — 1998. — №5. — С. 32
3. Зимняя И. Ключевые компетенции – новая парадигма результата образования / Ирина Зимняя // Высшее образование сегодня. — 2003. — № 5. — С. 34–42.
4. Краткий словарь иностранных слов / [под ред. И. Лехкина]. – М., 1952. – 488с.
5. Кузьмина Н. В. Профессионализм личности преподавателя и мастера производственного обучения / Нина Васильева Кузьмина. – СПб., 1993. – 135с.
6. Локшина О. І. Становлення «Компетентнісної ідеї» в європейській освіті. — К.: Педагогічна думка, 2009. — С. 21-30
7. Михайличенко А. Навчання на основі компетентнісного стандарту/ А. Михайличенко // Новий колегіум. – 2001. – № 3. – С. 46-50.
8. Професійна освіта: Словник: Навч. посіб. / уклад С. У. Гончаренко та ін., за ред. Н. Г. Ничкало. — К.: Вища школа, 2000.— 380с.
9. Равен Дж. Компетентность в современном обществе: выявление, развитие и реализация / Джон Равен // Пер. с англ. - М.: Когито-Центр, 2002.
10. Савченко О. Я. Компетентнісний підхід як чинник модернізації початкової освіти / Олександра Яківна Савченко // Наука і освіта. Науково-практичний журнал Південного наукового центру НАПН України. Педагогіка. — 2011. — №4. — С. 13-16
11. Скворцова С. Професійна компетентність учителя початкових класів / Світлана Скворцова // Початкова школа. — 2011. – № 32. — С. 9-12.
12. White R. W. Motivation reconsidered: The concept of competence [електронний ресурс] / R. W. White // Psychological review. – 1959. – № 66. — Режим доступу: <http://jte.sagepub.com>.

13. Хуторской А. В. Ключевые компетенции и образовательные стандарты [Электронный ресурс] / Андрей Викторович Хуторской // Интернет-журнал «Эйдос». – 2002. – Режим доступа: www.eidos.ru.
14. Short E. The Concept of Competence Its use and Misuse in Education [электронный ресурс] / E. Short // Journal of Teacher Education. – 1985. – Vol. 36.– №2. — Режим доступа: <http://books.google.com.ua>.

РАЗВИТИЕ ТВОРЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ ШКОЛЬНИКА НА ОСНОВЕ ИСПОЛЬЗОВАНИЯ ИННОВАЦИОННЫХ ЛИЧНОСТНО ОРИЕНТИРОВАННЫХ ТЕХНОЛОГИЙ

А. Б. Слук, А. П. Кульбачна

Мы строим независимое суверенное государство – Украину, а она будет иметь достойное будущее, если на надлежащем уровне будут развиваться наука, образование, культура. Современная национальная школа Украины должна формировать человека, который воплощал бы в себе высокие гражданские чувства, нормы общечеловеческой морали, развитое чувство национального самосознания. Поэтому в ней утверждаются культурологический принцип, личностно ориентированное обучение и воспитание. Уже у младших школьников необходимо развивать творческие способности, интересы. И если ребенок еще в школе не научился что-то самостоятельно творить, то таким же безынициативным, пассивным он будет и в жизни.

Развивать творческую активность – это значит воспитывать у детей интерес к знаниям, самостоятельность в обучении. Маленький ученик хорошо учится только тогда, когда он переживает успех, хоть и маленький. Поэтому необходимо с первых дней встречи с детьми выявлять их возможности на любом уроке. Выдающийся педагог В.А. Сухомлинский подчеркивал, что, отправляя ребенка в школу, каждая мать верит в то, что учитель увидит в ее ребенке что-то такое, чего не видит она, и будет развивать подмеченные способности.

Главная задача учителя не в принуждении учащихся к обучению, а в развитии в них познавательных интересов, желания преодолевать трудности путем нахождения различных видов решения проблемы.

Поэтому актуальным является обучение и воспитание, которое базируется на принципах индивидуализации, создание условий для саморазвития и самообразования.

Жизнь предъявила общественный спрос на воспитание творческой личности, способной, в отличие от человека-исполнителя, самостоятельно мыслить, генерировать оригинальные идеи, принимать смелые нестандартные решения. Каждый человек должен совершенствовать навыки творческого мышления и руководить возможностями творческого процесса.